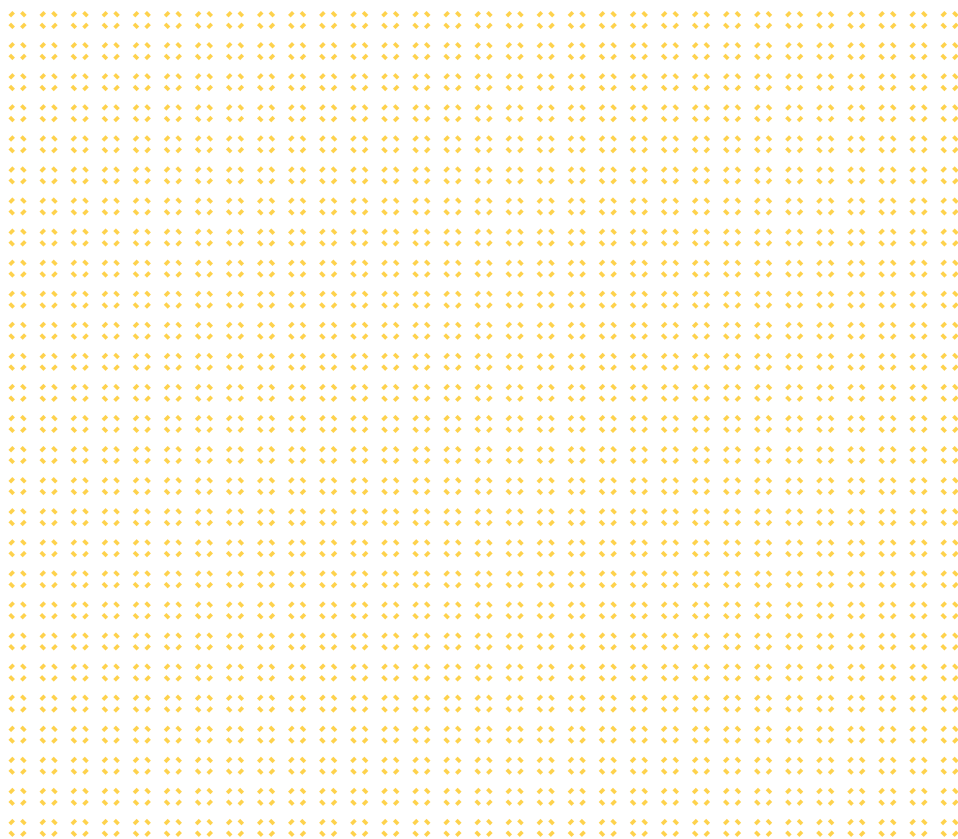

PAPERS D'ACCIÓ SOCIAL

2

PROTOCOL PER A L'APLICACIÓ DE CRITERIS
DE CRIBRATGE ABANS D'INICIAR UN PROCÉS
D'INCAPACITACIÓ

PAPERS D'ACCIÓ SOCIAL

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Protocol per a l'aplicació de criteris de cribratge abans d'iniciar un procés d'incapacitació. _ (Papers d'acció social; 2)
I. Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania II. Col·lecció: Papers d'acció social; 2
1. Discapacitats _ Avaluació _ Catalunya _ Manuals, guies, etc. 2. Capacitat jurídica _ Catalunya _ Manuals, guies, etc. 3. Tutela i curatela _ Catalunya _ Manuals, guies, etc.
364.26(467.1)(036)

Permesa la reproducció, sempre que se n'esmenti la procedència i no es faci amb finalitats comercials.

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Plaça Pau Vila, 1, 08039 Barcelona

Coordinació: Secretaria General
del Departament d'Acció Social i Ciutadania
Continguts elaborats per: Departament d'Acció Social i Ciutadania, Departament de Salut, ens locals, entitats tutelars, Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, Institut de Medicina Legal, Comissió de Drets de la Gent Gran del Col·legi d'Advocats de Barcelona, APPS, Institut Universitari Avedis Donabedian–UAB.

1a edició: setembre de 2008
Tiratge: 1.500 exemplars

Publicació impresa en paper reciclat,
disponible també a la pàgina web:
www.gencat.cat/dasc

Dipòsit legal: B-17733-2008
impressió: Thau, S.L.

PRESENTACIÓ

El document que presentem, *Protocol per a l'aplicació de criteris de cribratge abans d'iniciar un procés d'incapacitació*, és un extracte de la publicació número 1 de la col·lecció Eines.

Aquest protocol, fruit del treball conjunt entre els serveis socials, els sanitaris, els òrgans judicials i les entitats tutelars, pretén establir els criteris clínics i psicosocials que orientin la idoneïtat de la proposta d'incapacitació, i sigui una eina comuna per als diferents professionals de les xarxes socials i de salut que hi intervenen. Es va partir del protocol sobre l'aplicació de la figura de la incapacitació legal en persones amb trastorns mentals i cognitius greus –dissenyat per Sant Joan de Déu Serveis de Salut Mental– a partir del qual un grup de 33 experts i expertes ha treballat.

LA FIGURA JURÍDICA DE LA INCAPACITACIÓ

La figura jurídica de la incapacitació està regulada en el Codi civil. La declaració judicial d'incapacitat civil no comporta la penal ni la laboral segons la reiterada jurisprudència. La incapacitat pot ser total o parcial (per exemple, limitant només la capacitat d'administració dels béns). En aquest últim cas, les limitacions han de ser concretades o puntualment determinades pel jutge o jutgessa.

A fi que una persona se la consideri incapacitada total o parcial és necessari que concorrin els dos requisits següents:

a) Requisit de caràcter material: cal que concorrin les causes establertes a la llei. Respecte a aquest punt, l'article 200 del Codi civil defineix com a causes d'incapacitació "les malalties o deficiències persistents de caràcter físic o psíquic que impedeixin a la persona governar-se per si mateixa".

b) Requisit de caràcter formal: expressat en l'article 199 del Codi civil: "ningú no pot ser declarat incapaç si no és per sentència judicial...". Aquesta sentència s'ha d'obtenir després d'un procés judicial, regulat en els articles 756 i següents de la Llei d'enjudiciament civil.

POBLACIÓ DIANA PER A L'APLICACIÓ DE LES MESURES DE PROTECCIÓ LEGAL

Els grups principals de població que poden requerir ser objecte de protecció legal per contribuir a garantir els seus drets són els següents:

- Persones amb malalties mentals greus i amb anys d'evolució, immerses en una situació mental i psicosocial extremament desestructurada, que requereixen mesures de suport i protecció permanents i sòlides.
- Persones amb discapacitat intel·lectual que no tenen capacitat per autogovernar-se, malgrat que el seu grau d'autonomia pugui ser elevat i, fins i tot, potenciat i que poden ser objecte d'abús per part de tercers.
- Persones amb un deteriorament cognitiu greu per demència i/o malalties neurodegeneratives, o persones d'edat avançada molt vulnerables, sense autonomia necessària per a la vida en societat, amb manca d'autoconsciència i sense capacitat per adoptar les decisions convenients en cada moment; poden representar un perill per a elles mateixes o per a terceres persones.

QUÈ HAURIA DE SER LA INCAPACITACIÓ?

La incapacitació hauria de ser una figura legal per garantir la protecció, l'exercici i la defensa dels drets d'aquella persona que pateix un deteriorament cognitiu, psicològic i/o físic i que, segons el/la metge/essa forense i basant-se en criteris objectius i objectivables, no es pot valer per si mateixa en totes o en determinades àrees de la seva vida.

En canvi, **la incapacitació no hauria de ser:**

- Una manera de satisfer la nostra consciència social, per garantir que la persona tingui una protecció.
- Una conseqüència lògica d'un diagnòstic psiquiàtric, per més greu que sigui.
- Una figura que desresponsabilitzi la persona.
- La negació total de la capacitat de la persona.
- Una condició per a tota la vida.
- Una via per accedir més directament a un centre residencial.
- Una via per accedir a una prestació econòmica.

Així doncs, no són criteris d'incapacitació "per se":

- Història d'ingressos múltiples.
- Diagnòstic psiquiàtric greu, una discapacitat intel·lectual o una demència.
- Situació social en si mateixa.
- Estat mental present, sigui quin sigui.
- Necessitat d'un recurs residencial.

ACTIVACIÓ DEL PROCEDIMENT

La declaració d'incapacitat pot promoure-la:

1. La família legitimada (ascendents i descendents directes, germans i cònjuges o qui es trobi en una situació de fet assimilable).

2. La pròpia persona objecte de protecció.

3. Quan la persona és menor, els pares o el tutor legal —la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) en el cas de menors tutelats.

4. Ministeri Fiscal:

- Per iniciativa del mateix fiscal.
- Informació de l'INSS (incapacitats de llarga durada).
- Informació facilitada per ciutadans/anes o professionals.

PRINCIPIS GENERALS DE VALORACIÓ PER PROMOURE EL PROCÉS D'INCAPACITACIÓ

- El diagnòstic psicològic i psiquiàtric de malaltia mental o de dèficit greu basat en proves cognitives i psicològiques.

- La gravetat clínica.

- La dependència (i/o l'existència d'una vulnerabilitat molt important de la persona).

- La situació de risc social.

INDICACIONS

INDICACIONS PER A PERSONES AMB DISCAPACITAT INTEL·LECTUAL

- La discapacitat intel·lectual comporta, en les persones afectades, una pèrdua de la capacitat d'autogovern i, de manera molt especial, es pot veure en les dificultats que tenen en la capacitat d'abstracció, de situar-se en l'espai i en el temps, d'establir relacions entre situacions, pel trastorn o la impossibilitat de raonament i previsió del futur tant immediat com llunyà.

- Necessiten al llarg de la seva vida ser representades en allò que la discapacitat intel·lectual fa que no entenguin, tant per a la seva protecció com per a la representació, defensa i exercici dels seus drets.

- S'ha de produir únicament quan sigui necessari pel bé de la persona, no motivada per cap circumstància o interès, i ha de ser restringida a aquelles àrees en què veritablement la persona necessiti suport.

- Les persones amb intel·ligència límit que —precisament pel seu alt grau d'autonomia— necessiten la supervisió per poder exercir-la amb garanties són especialment susceptibles per a la protecció dels seus drets.

INDICACIONS PER A PERSONES AMB PROBLEMES DE SALUT MENTAL

En el moment de valorar un procediment de protecció legal d'una persona amb problemes de salut mental, cal considerar els aspectes següents:

- L'estat cognitiu i la pròpia consciència d'un mateix i de la malaltia poden variar en el temps.
- La capacitat per exercir un rol depèn de molts factors: de l'estat mental i del suport informal i professional rebuts.
- El suport professional ha de canviar en funció de l'evolució de la persona malalta.
- El tipus d'assistència rebuda (que sigui acceptada per la persona, que no l'estigmatitzi, etc.) és un factor significatiu en l'evolució de la malaltia.
- Les actituds socials també la determinen: la discriminació frontal (no permetre accedir a un lloc de treball pel fet de tenir un diagnòstic psiquiàtric) o la falta d'estratègies de discriminació positiva.
- La possibilitat d'exercir drets i obligacions com qualsevol ciutadà o ciutadana pot variar molt en funció dels factors esmentats.

INDICACIONS PER A PERSONES GRANS

- El problema d'origen és detectar que hi ha una persona que està en situació de risc (físic/patrimonial).
- Usualment, quan la persona gran objecte de protecció arriba a les entitats prestadores de serveis, ja està molt deteriorada o espoliada, i és de difícil reconducció: situacions límit, persones molt deteriorades físicament, en situacions extremes (desnodrides, deshidratades, sense control mèdic ni farmacèutic, sense hàbits d'higiene), deteriorament físic que molts cops va unit a una desprotecció patrimonial total, etc.
- S'evidencia que, en alguns d'aquests casos, els sistemes de protecció han estat insuficients.

FORMULARI DE CRITERIS CLÍNICS I PSICOSOCIALS PER PLANTEJAR LA POSSIBILITAT D'INICIAR UN PROCÉS D'INCAPACITACIÓ LEGAL

Criteri diagnòstic

(almenys un dels tres criteris és condició necessària i imprescindible per continuar el procés)

- Diagnòstic psiquiàtric estable, greu i amb més de dos anys d'evolució.
- Retard mental i/o amb intel·ligència límit.
- Altres diagnòstics relacionats amb dèficits cognitius no reversibles.

Criteris clínics

(almenys un dels quatre criteris és condició necessària. En diagnòstic de salut mental, com a mínim, s'han de complir dos criteris)

- Dèficit cognitiu persistent avaluat instrumentalment.
- Judici de la realitat marcadament afectat, fora de les situacions agudes.
- No-consciència de la malaltia o del dèficit i/o no-adherència al tractament.
- Impulsivitat i conductes de risc derivades o relacionades amb la malaltia o el dèficit.

Dependència (física i/o mental) (un dels dos criteris és condició necessària)

- La persona necessita supervisió i/o suport.
- Manca d'autonomia objectivada.

Factors relacionats amb la manca d'autogovern

(almenys un dels criteris és condició necessària; en salut mental, és condició necessària complir almenys dos criteris)

- Precarietat social i/o econòmica.
- Soledat, aïllament i manca de xarxa social de suport.
- Ús inadequat dels diners: posa en risc el patrimoni o el propi futur.
- Claudicació familiar o manca de família de referència.
- Evidència o sospita raonable de manipulació de tercers o d'algú que pren decisions per ell/a.
- En situació de persones ingressades:
 - La persona amb diagnòstic de patologia psiquiàtrica fa més de dos anys que està ingressada involuntàriament i aquesta condició no és encara modificable, o bé
 - la persona està ingressada sense tenir consciència d'ingrés i no té cap vincle familiar referent.
 - S'han aplicat, per protegir i millorar la situació de la presumpta persona incapacitada, diversos recursos i plans de treball i no s'ha aconseguit l'objectiu, i/o la persona es troba desvinculada de la xarxa de serveis socials i de salut.
 - Necessitat de previsió del futur.
 - Persona que tingui un/a guardador/a de fet de forma perllongada.
 - Qualsevol altra circumstància que faci pensar en un risc de marginació social.

En el cas de **persones amb malaltia mental i discapacitat associada a la malaltia**, cal tenir en compte els criteris següents:

Utilització de serveis

- Hospitalitzacions freqüents en el darrer any (normalment involuntàries).
- La persona malalta no accepta tractament ambulatori, tot i haver-ho intentat diverses vegades.
- La persona malalta no accepta rehabilitació, tot i necessitar-la.

Criteris evolutius

- Alta freqüència de recaigudes, en relació amb la manca de seguiment de les prescripcions.
- Pronòstic cap al deteriorament o un major grau d'aquest.
- Consum de tòxics de llarga evolució.

INFORME SOBRE EL GRAU D'AUTONOMIA PSICOSOCIAL

L'informe clínic constarà dels punts següents:

- **DIAGNÒSTICS.** S'hauran de consignar tots els diagnòstics psiquiàtrics, psicològics i somàtics.
- **SÍMPTOMES RELLEVANTS.** Caldrà explorar les àrees següents:
 - intel·ligència, memòria, pensament, llenguatge, percepció i comunicació;
 - judici de la realitat i consciència de malaltia;
 - afectivitat, impulsivitat, conducta, riscos i autocontrol;
 - autocura.
- **IMPACTE DE LA MALALTIA.** Com afecten en la vida quotidiana de la persona el diagnòstic i els símptomes.
- **SITUACIÓ ASSISTENCIAL.** Descriure si la persona està essent tractada i en quin dispositiu.
- **EVOLUCIÓ I PRONÒSTIC.** Aproximació a l'evolució del quadre o quadres principals, com també al pronòstic.

L'informe social contindrà els aspectes que es detallen a continuació:

- **SITUACIÓ PERSONAL.** Les àrees que caldrà explorar seran l'escolaritat, les relacions socials, les habilitats funcionals, el nivell ocupacional-laboral i l'habitatge.
- **SITUACIÓ FAMILIAR.** Bàsicament, cal consignar la qualitat i la freqüència de les relacions familiars actuals i les dades d'identificació dels familiars (nom, domicili i telèfon).
- **SITUACIÓ ECONÒMICA.**
- **ALTRES DADES SOCIALS D'INTERÈS.**

L'apartat de "**Propostes**" servirà per orientar la decisió judicial basant-se en els punts següents:

- L'avaluació dels aspectes concrets de la discapacitat/incapacitat, en concret:
 - Si té capacitat de moure's lliurement i responsablement.
 - Si té capacitat d'administrar els seus propis recursos econòmics i patrimonials.
 - Si té capacitat de cuidar-se.
 - Si té capacitat d'atendre adequadament la pròpia salut.
 - Si té capacitat d'establir relacions amb altres.
 - Si pot exercir rols socials: de pare-mare, de treballador/a, ocupar-se, ser veí/veïna, ser ciutadà/ciudadana.
 - Si té capacitat de defensar-se i buscar ajut si ho necessita.
 - Si és una persona amb un grau elevat de vulnerabilitat.
- Les àrees de la vida, que requereixen protecció (però que no es poden assimilar estrictament a l'àmbit d'incapacitat judicialment declarada) són les següents:

- l'administració dels béns,
- la cura de la salut, que hauria de formar part d'una valoració més àmplia en l'àmbit personal,

- la promoció de la integració social,
- altres.

- I, finalment, la proposta del/de la tutor/a, si n'hi ha. Es recomana treballar-ho i tenir-ho en compte sempre que sigui possible durant el procés de valoració.

Relació de **documentació** que cal adjuntar

IDENTITAT

- Fotocòpia del DNI
- Fotocòpia d'altra documentació identificativa
- Certificat literal de naixement

HABITATGE

- Certificat d'empadronament

ALTRES DADES DE SALUT I ASPECTES FUNCIONALS

- Informes
- Certificat de discapacitat actualitzat
- Informe mèdic elaborat per un/a metge/essa col·legiat/ada

ASPECTES SOCIALS

- Informe social de serveis socials bàsics
- Documentació acreditativa del parentiu de la persona que fa la sol·licitud
- Llibre de família, partida de matrimoni, partida de defunció, fotocòpia del DNI o altra documentació identificativa

ASPECTES ECONÒMICS

- Relació de béns i ingressos, etc.

REFERENTS

- Document de compromís de la persona física o jurídica disposada a acceptar el càrrec tutelar.

El Formulari de criteris clínics i psicosocials per a la incapacitació legal i l'Informe clínic i psicosocial es poden trobar a la col·lecció Eines (núm. 1) i a la web del Departament d'Acció Social i Ciutadania www.gencat.cat/benestar/actualitat/provincia/index.htm

PASSOS PREVIS A L' INICI DEL PROCEDIMENT D' INCAPACITACIÓ

A continuació es presenten els passos que es recomanen seguir en funció de qui sol·licita i/o activa el procés.

Situació 1. Persones legitimades

Situació 2. El Ministeri Fiscal promou la incapacitació

Situació 3. Per instància de tercera part. Persones no legitimades ho notifiquen al Ministeri Fiscal

Situació 1. Persones legitimades

PERSONES LEGITIMADES:

la mateixa persona, el/la cònjuge, els ascendents, descendents, germans del presumpte incapaç i el tutor o la tutora legal.

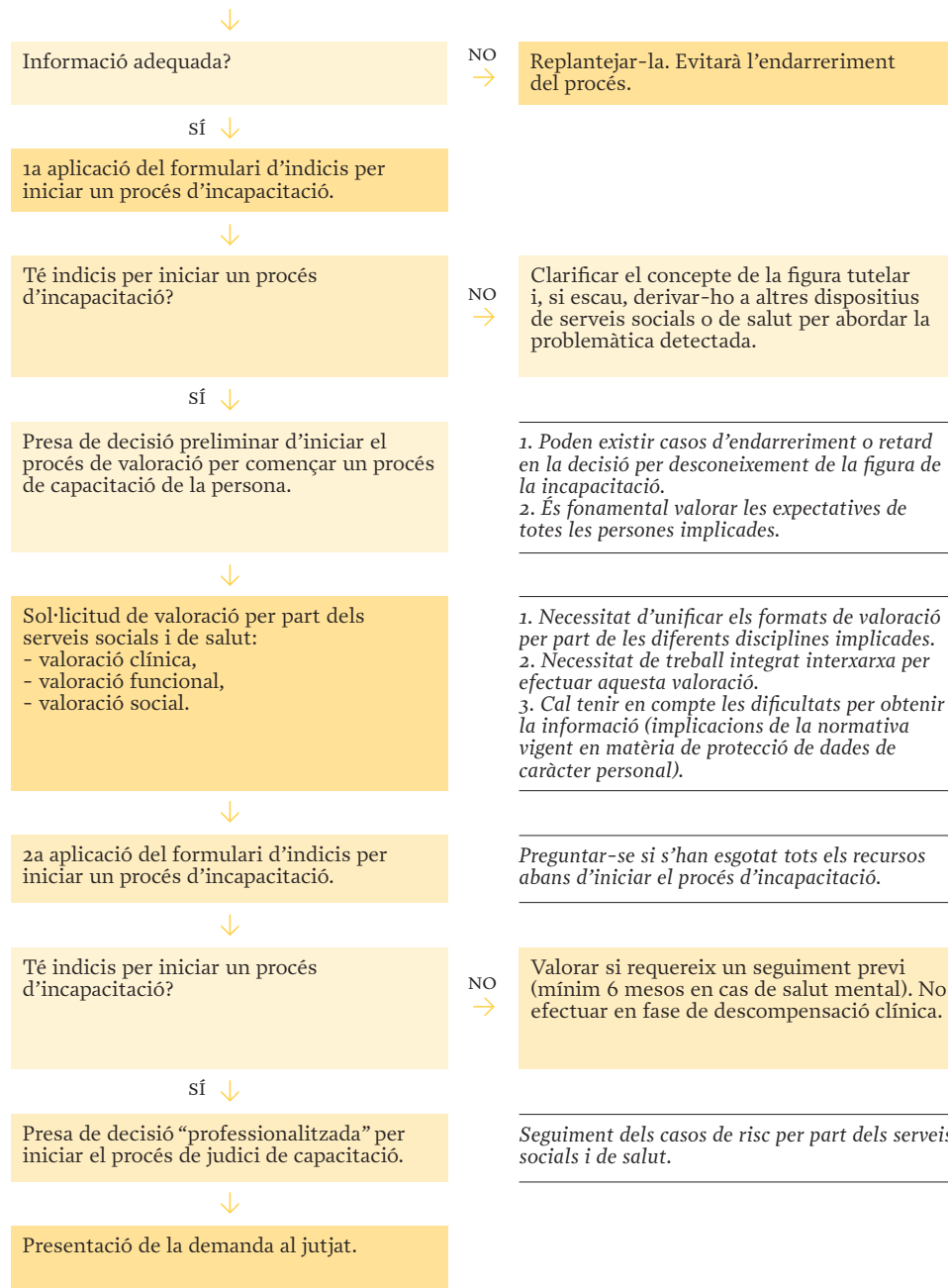
OBSERVACIONS

1. *Necessitat d'informar la família sobre el procés d'incapacitació i preparar-la.*
2. *Necessitat de formar els advocats i/o altres assessors de les famílies sobre la figura de la tutela.*
3. *Necessitats de canvi de cultura: activar el procés des de la xarxa social i de salut, i no des de la legal.*

Existència d'una motivació per iniciar el procés d'incapacitació.

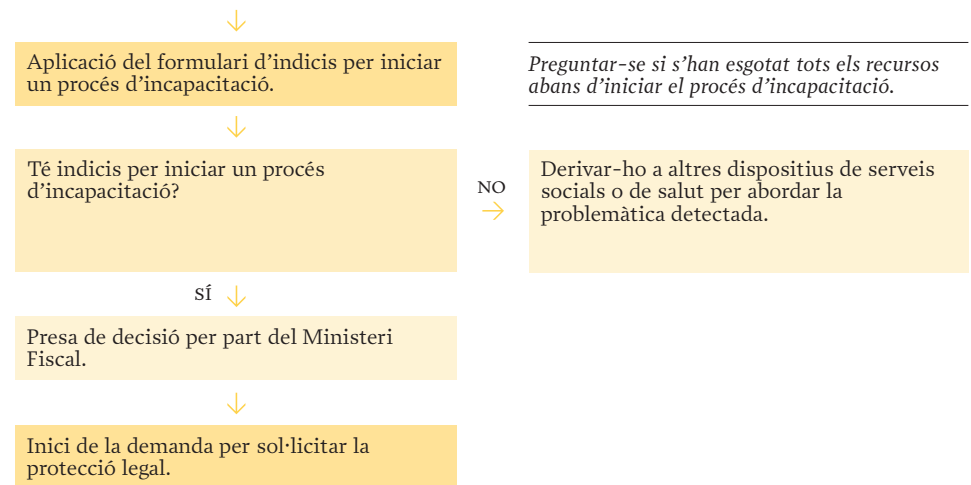

Cerca d'informació sobre la figura tutelar i les seves implicacions.

Situació 2. El Ministeri Fiscal promou la incapacitació

PASSOS DEL PROCÉS	OBSERVACIONS
Inici del procés des del Ministeri Fiscal.	
↓	
Obertura d'expedient.	<i>Es pot activar:</i>
↓	- Quan les persones legitimades no existeixen o no l'han sol·licitat.
↓	- Per notificació de l'INSS.
Si escau, proposta de diligències informatives.	- Per valorar la possibilitat d'incapacitació o no en els casos previstos per la normativa legal vigent.
↓	
1. Sol·licitud de valoració per part dels serveis socials i de salut: - valoració clínica, - valoració funcional, - valoració social.	<i>1. És molt important disposar d'un diagnòstic clínic clar, així com d'una bona descripció de les capacitats funcionals i de la situació social de la persona.</i>
↓	<i>2. Treballar les implicacions de la Llei de protecció de dades per facilitar la valoració.</i>
2. Sol·licitud i valoració del forense.	
↓	
3. Citació i audiència de parents.	
↓	

Preguntar-se si s'han esgotat tots els recursos abans d'iniciar el procés d'incapacitació.

NO
→

Derivar-ho a altres dispositius de serveis socials o de salut per abordar la problemàtica detectada.

SÍ
↓

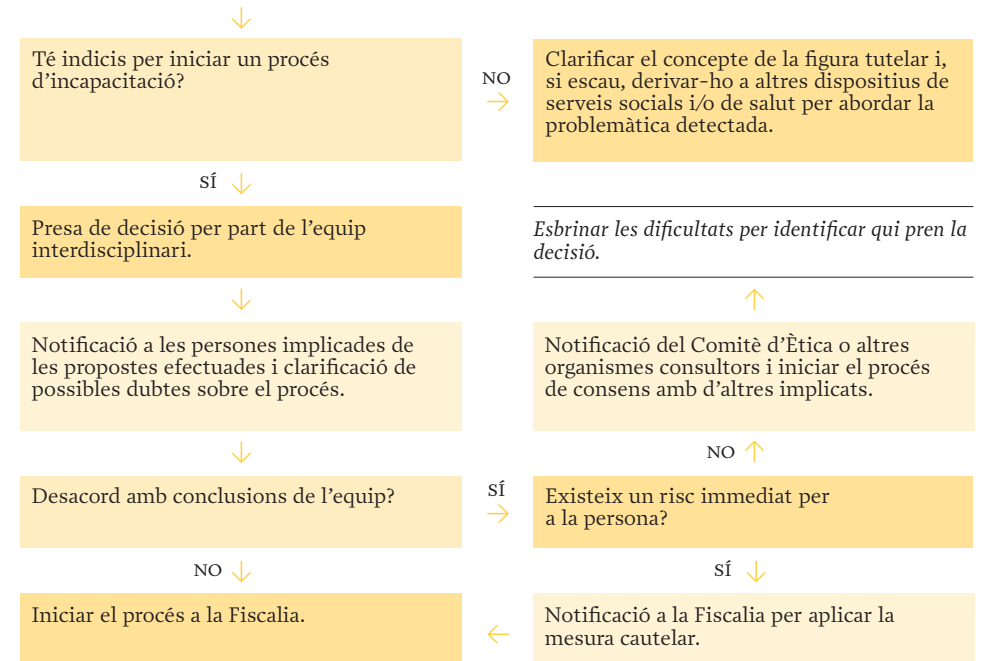
Presca de decisió per part del Ministeri Fiscal.

↓

Inici de la demanda per sol·licitar la protecció legal.

Situació 3. Per instància de tercera part. Persones no legitimades ho notifiquen al Ministeri Fiscal

PERSONES NO LEGITIMADES	OBSERVACIONS
Si el cas arriba a Fiscalia per instància de tercera part.	<i>Principalment arriben des de les unitats següents:</i>
Existència d'una problemàtica que activi el procés.	1. <i>Serveis socials: centres i serveis socials bàsics.</i> 2. <i>Serveis de salut: centres i APS. Una proporció important arriben des dels serveis de salut mental: CSMA, MilLE, CAS i també des del SEMSDI.</i>
1a aplicació del formulari d'indicis per iniciar un procés d'incapacitació.	
Té indicis per iniciar un procés d'incapacitació?	NO → Clarificar el concepte de la figura tutelar i, si escau, derivar-ho a altres dispositius de serveis socials i/o de salut per abordar la problemàtica detectada.
sí ↓	
Coordinar una reunió d'equip interdisciplinari (Reunió del Circuit d'SM) per prendre la decisió preliminar d'iniciar el procés de valoració per començar un procés d'incapacitació de la persona.	<i>L'equip ha de valorar els beneficis de l'aplicació de la mesura en la persona objecte de protecció. També s'haurà de preguntar qui serà el/la tutor/a i què se n'espera (tenint en compte la complexitat del cas).</i>
↓	
Per una valoració integral completa del cas: - valoració clínica, - valoració funcional, - valoració social.	<i>Per als casos de risc immediat per a la persona, cal examinar l'espai més adequat per efectuar les valoracions (persones que requereixen protecció temporal).</i>
↓	
2a aplicació del formulari d'indicis per iniciar un procés d'incapacitació.	<i>Preguntar-se si s'han esgotat tots els recursos abans d'iniciar el procés d'incapacitació.</i>

LA PROMOCIÓ DE LA INCAPACITACIÓ I LA MODIFICACIÓ DE LA MESURA DE LA INCAPACITACIÓ

És aconsellable revisar periòdicament l'estat de la persona incapacitada per tal de valorar si han canviat les seves circumstàncies que van concórrer en el fet inicial i, en cas de necessitar-ho, sol·licitar la modificació de la mesura: fins i tot la rehabilitació de la capacitat, si es considera convenient. El marc normatiu preveu el procés de reintegració de la capacitat i modificació de l'abast de la incapacitació.

S'hauria de tendir cap a una cultura nova de la valoració de la incapacitació, tant per part del/de la tutor/a, de les entitats tutelars i de la persona incapacitada com per part de la xarxa de salut, de justícia i social. S'han de revisar periòdicament totes les circumstàncies que concorren en el/la tutelat/ada –edat, salut, etc.

També resulta necessari, per millorar l'abordatge que es fa de la incapacitació a les diferents entitats implicades, valorar alguns aspectes clau del procés. A títol orientatiu, es recomana valorar de forma periòdica els aspectes següents:

- Es va seguir el procediment del protocol.
- Es va emplenar el formulari.
- Es va elaborar l'informe sobre el grau d'autonomia psicosocial.
- Es van mantenir contactes regulars amb el/la tutor/a.
- Grau de satisfacció dels professionals cap al/a la tutor/a.
- Grau de satisfacció dels tutors cap a la implicació dels professionals.
- Grau de satisfacció de l'/la usuari/ària cap als tutors i professionals.

Amb l'anàlisi dels resultats obtinguts, s'aconsella identificar oportunitats de millora i fer propostes concretes d'acció que millorin el procés de la incapacitació i de l'exercici de la tutela.

En aquest procés de millora, s'haurien d'establir mecanismes fluids de coordinació mitjançant protocols a diferents àmbits: entre les administracions, entre serveis socials i sanitaris, entre entitats tutelars i qui correspongui, i amb els jutjats no especialitzats, entre d'altres.

PARTICIPANTS

- Associació Alzheimer Catalunya,
- Ajuntament de Barcelona, Direcció d'Acció Social,
- APPS, Federació Catalana Pro-persones amb discapacitat intel·lectual,
- Associació Familiars M. Mentals de Catalunya,
- Consell Comarcal del Vallès Oriental,
- Consorci de Serveis Socials de Barcelona,
- Consorci Sanitari de Barcelona,
- Departament d'Acció Social i Ciutadania,
- Comissió de Drets de la Gent Gran del Col·legi d'Advocats de Barcelona,
- Departament de Salut,
- DGAI, Direcció General d'Atenció a la infància i l'Adolescència,
- Entitat Tutelar de les Comarques Gironines,
- Entitat Tutelar del Garraf,
- Fundació Malalts Mentals de Catalunya,
- Institut Universitari Avedis Donabedian–UAB,
- Fundació Catalana Tutelar ASPANIAS,
- Fundació Germà Tomàs Canet,
- Fundació La Tutela,
- Fundació Privada Nostra Senyora dels Àngels,
- Fundació Privada Pere Mata,
- Fundació Privada Tutelar ACIDH,
- Fundació Privada Tutelar de l'Anoia,
- Fundació Vella Terra,
- ICASS, Institut Català d'Assistència i Serveis Socials,
- Institut de Medicina Legal,
- Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

Per a més informació:
Departament d'Acció Social i Ciutadania
ICASS
Pl. Pau Vila, 1
08039 Barcelona
Tel. 93 483 11 40
tuteles.dasc@gencat.cat

